

2. Гребенюк О.С. Общие основы педагогики: учебник для студ. высш. учеб. заведений / О. С. Гребенюк, М. И. Рожков. — М.: ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. — 160 с.
3. Вишковський І. Методи активізації пізнавальної діяльності / І. Вишковський // Психологія дидактики. — 2004. — № 21–22 (117–118). — С. 100–114.
4. Касьян В.І. Філософія: Відповіді на питання екзаменаційних білетів: навч. посіб. / В. І. Касьян. — 4-е вид., перероб. і доп. — К.: Знання, 2006. — 343 с.
5. Кондрашова Л. В. Методика підготовки майбутнього вчителя к педагогическому взаимодействию с учащимися / Л. В. Кондрашова. — М.: Прометей, 1990. — 160 с.
6. Лавриченко Н. М. Педагогіка соціалізації: європейські обриси / Н. М. Лавриченко. — К.: ВІРА ІНСАЙТ, 2000. — 444 с.
7. Лукашевич М. П. Соціалізація. Виховні механізми і технології: навч.-мет. посібник / М. П. Лукашевич. — К.: ІЗМН, 1998. — 112 с.
8. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: навчальний посібник / Н. Є. Мойсеюк. — 4-е вид., доп. — К., 2003. — 615 с.
9. Орлянський В. С. Конфліктологія: навчальний посібник / В. С. Орлянський. — К.: Центр учбової літератури, 2007. — 160 с.

УДК 378:373.3:78

Наталія МАР'ЄВИЧ

ШЛЯХИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ МУЗИЧНО-ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті окреслені шляхи фахової підготовки майбутнього вчителя до організації музично-ігрової діяльності молодших школярів у навчально-виховному процесі школи першого ступеня.

В статті намічені пути професійної підготовки майбутніх учителів к організації музично-ігрової діяльності молодших школярів в учебно-воспитательном процессе начальной школы.

In the article outlined ways of professional preparation of future teacher of initial classes are to organization of musically playing activity of junior schoolchildren in an educational-educate process of school of the first degree.

Соціально-економічні та політичні перетворення в українському суспільстві посилюють значення демократичних підходів до освітніх процесів. Надійним засобом демократизації навчально-виховної роботи з учнівською молоддю є гра. Саме ігрова діяльність є тим дієвим фактором, котрий створює умови для добровільної участі індивіда у процесі особистісного самотворення. Тому гра є бажаною не лише для дітей, але й залишається популярною серед юнацтва у період професійного вибору і фахового становлення.

Для майбутнього вчителя початкових класів уміння керувати ігровою діяльністю дітей має стати органічною потребою. Адже у формуванні особистості молодшого школяра провідна роль належить першому вчителю, який закладає надійне підґрунтя духовності й культури. Для дитини цього віку вчитель потрібен як організатор життєдіяльності, що забезпечує кардинальні потреби в самоактуалізації. Тому саме через гру педагог має змогу толерантно, ненав'язливо, технологічно культурно ввести дітей у спеціально створені виховні ситуації, що власне є основою особистісно зорієнтованого виховання учнів.

Майбутній педагог повинен усвідомлювати той факт, що серед провідних ігрових сфер почесна роль належить мистецтву, де музика посідає чільне місце. Недаремно дослідники вважають музичне мистецтво вищою формою гри (Й. Хейзінга). Втім не кожен слухач (тим більше дитина молодшого шкільного віку) підготовлений до адекватного сприймання і розуміння музичних образів. Саме вчитель повинен допомогти учням увійти в художній діалог з музикою, а найкращим шляхом до цього є музично-ігрова діяльність. Тому загальнопедагогічна й методична підготовка педагога для школи першого ступеня зобов'язана забезпечити належний рівень готовності майбутнього фахівця до організації музично-ігрової діяльності молодших школярів.

В останні десятиліття проблеми професійної підготовки вчителя початкових класів досліджувались багатьма вченими (Н. Бібік, В. Бондар, Н. Кічук, С. Мартиненко,

О. Савченко, Г. Тарасенко, Л. Хомич, І. Шапошнікова та ін.). У їхніх роботах вивчаються питання аксіологічного та технологічного забезпечення підготовки майбутнього педагога початкової школи, здатного до безперервного особистісного самотворення і самоосвіти. Проте підготовка майбутніх учителів до організації музично-ігрової діяльності молодших школярів як окреслена наукова проблема до цього часу не була предметом спеціальних досліджень.

У той же час роль музично-ігрової діяльності в особистісному становленні дитини неодноразово відзначалася у спеціальних дослідженнях (О. Апраксина, Н. Ветлугіна, Д. Кабалевський, Л. Коваль, О. Лобова, Л. Масол, К. Орф, Г. Падалка, Г. Рігіна, О. Рудницька, В. Шацька, Б. Яворський та ін.). У роботах В. Андрєєва, Л. Виготського, Ю. Гільбуха, В. Давидова, О. Киричука, В. Крутецького, Н. Лейтиса, А. Лука, В. Моляки, М. Морозова, В. Рибалки, С. Рубінштейна, С. Сисоєвої, Я. Пономарьова та ін. висвітлюються психологічні механізми творчого розвитку дітей засобами ігрової діяльності.

Сучасними дослідниками доведена визначальна роль особистості вчителя в результативності впливу музично-ігрової діяльності на різні підсистеми особистості молодшого школяра: на емоційно-почуттєву сферу (Т. Шевчук), творчі здібності (М. Алєйніков, Е. Борисова), моральний досвід (Т. Гризоглазова), ціннісні орієнтації (О. Павлова) тощо. Однак у виконаних дослідженнях допоки немає єдиного погляду на сутність форм і методів організації музично-ігрової діяльності молодших школярів та підготовку майбутніх учителів до цієї діяльності. Ця проблема вимагає, з одного боку, реалізації творчої особистості майбутнього вчителя, з іншого — науково-обґрунтованої системи його підготовки.

Метою статті є окреслення шляхів фахової підготовки майбутнього вчителя початкових класів до організації музично-ігрової діяльності молодших школярів у навчально-виховному процесі школи першого ступеня.

Ми виходимо з того, що процес професійної підготовки вчителя початкових класів до організації музично-ігрової діяльності учнів початкової школи спирається на гносеологічну, рефлексивно-мотиваційну, методично-інтерпретаційну та креативно-імпровізаційну основи фахового становлення майбутнього педагога. Відповідно шляхами такої підготовки, на наш погляд, є:

- реалізація гносеологічно-знаннєвого підходу до організації музично-ігрової діяльності дітей у процесі загальнопедагогічної підготовки майбутнього вчителя;
- забезпечення рефлексивної готовності майбутнього вчителя початкової школи до організації музично-ігрової діяльності дітей у процесі становлення педагогічної майстерності;
- розвиток у студентів методичної вправності щодо організації музично-ігрової діяльності учнів на основі інтегрованого підходу до навчальної роботи у школі першого ступеня;
- креативний підхід до організації позааудиторної роботи зі студентами на музично-ігровій основі.

Обґрунтовуючи перший із вказаних шляхів (реалізація гносеологічно-знаннєвого підходу до організації музично-ігрової діяльності дітей у процесі загальнопедагогічної підготовки майбутнього вчителя), зазначимо, що студенти протягом навчання у педагогічних ВНЗ традиційно отримують міцну загальнопедагогічну підготовку. Вивчення нормативних курсів історії педагогіки, дидактики, теорії виховання, методики виховної роботи, етнопедагогіки та ін. збагачує майбутнього фахівця системою педагогічних знань про значення і місце гри в навчально-виховній роботі з дітьми молодшого шкільного віку. Поступово формуються цілісні уявлення про кілька базових видів діяльності, якими оволодіває дитина протягом навчання у школі (ігрову й навчальну діяльність, працю, спілкування). Причому гра здатна стати тим своєрідним «модулем», який об'єднує і наскрізно проймає навчання, працю, спілкування.

Усвідомлення майбутнім учителем незамінної ролі гри для навчання, виховання й розвитку молодшого школяра (хоча вона поступово і втрачає значення провідної діяльності) міцнішає у процесі ознайомлення з науковою спадщиною видатних педагогів, які працювали в різних соціально-історичних умовах (П. Блонського, В. Верховинця, А. Макаренка, С. Русової, В. Сороки-Росинського, В. Сухомлинського, К. Ушинського, С. Шацького, Я. Чепіги та ін.), утім однак дали високу оцінку педагогічним функціям художньо-ігрової діяльності.

Написання педагогічних проектів на спеціально орієнтовані теми («Софія Русова про музичну гру: погляд у майбутнє»; «Музично-виховний подвиг Василя Верховинця»; «Василь Сухомлинський і створений ним музично-казковий світ» та ін.) допоможуть студентам осмислити роль музичної гри у формуванні емоційно-естетичної культури дитини. Так, у процесі проектування майбутні педагоги пильно вдивляються в досвід минулих століть і знаходять чимало конструктивного для сьогоdnішніх інновацій. Зокрема, усвідомлюють, що С. Русова, оцінюючи власний педагогічний досвід, постійно шукала чогось мистецького, творчого, ухиляючись від усякої традиційності й формалізму: «Душа дітей, їх задоволення — от що чарувало мене, коли я оповідала і бачила усі їх ясні очі, звернені до мене, блискучі від зацікавлення і задоволення, то й я відчувала це задоволення; коли я гралася з ними, то теж разом із ними переживала хвилювання тієї чи іншої гри» [8, с. 143]. Тож для студента є надто сучасним формулювання С. Русовою головної мети школи – збудити, дати змогу виявитися самостійним творчим силам дитини. З подивом і увагою майбутні вчителі дізнаються, що педагог приділяла велику увагу використанню музичних ігор та драматизації. Міцнішає переконання в тому, що й на сучасному етапі засобами колискових, забавлянок, народних казок, ігор, пісень, лічилок, загадок має здійснюватися прилучення дітей до національної культури, відбуватись етнізація особистості.

Корисним для розвитку фахової культури педагога є ознайомлення зі спадщиною В. Верховинця, педагогічний і громадянський подвиг якого по-справжньому оцінений лише сьогодні. Видатний український педагог, етнограф, композитор, хореограф став одним із основоположників створення українського музично-ігрового репертуару для дітей; розробив і втілював ідею комплексного використання елементів музичного, хореографічного і драматичного мистецтва у навчально-виховному процесі початкової школи. Студенти замислюються над глибоко людяними і педагогічно адекватними ідеями митця, який вважав, що «гра є наймиліша хвилина, котрої потрібно дитині для всебічного виховання її молоденького тіла, розуму та її індивідуальних здібностей» [1, с. 3]. Не може залишити студентів байдужою й громадянська позиція педагога, за яку він віддав життя, проголошуючи, що музичні ігри є засобом формування національної культури українця.

Особливо інформативною для майбутніх педагогів у контексті використання музичних факторів виховання є спадщина В. Сухомлинського, який вважав, що у вихованні музикою виражається єдність моральної, емоційної та естетичної сфер людини. Для педагога музика була мовою почуттів, і він учив дітей її слухати й чути. Метою ж музичного виховання у школі педагог вважав виховання не музиканта, а людини. Студенти з глибокою вірою до ідей великого педагога сприймають його пораду щодо врахування особливостей мислення дітей молодшого віку. В. Сухомлинський ніби крізь час застерігає вчителів від насильства над дитячим еством і нагадує, що природа шестилітньої дитини потребує гри і фантазії, адже «без казки, без гри дитина не може жити» [9, с. 282].

Надійним шляхом фахової підготовки вчителя початкової школи є забезпечення його рефлексивної готовності до організації музично-ігрової діяльності дітей у процесі становлення педагогічної майстерності. Ми виходимо з того, що педагогічна майстерність — це професійне вміння оптимізувати всі види навчально-виховної діяльності, спрямувати їх на всебічний розвиток та вдосконалення особистості, що забезпечує належну організацію педагогічного процесу. Вона характеризується високим рівнем розвитку спеціальних узагальнених вмінь, і, звичайно, суть цих учнів — в особистості викладача, його позиції, здатності керувати ігровою діяльністю на високому рівні.

У формуванні педагогічної майстерності значну роль відіграє комплекс властивостей особистості, які забезпечують самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі [6, с. 30]. До таких важливих властивостей належать гуманістична спрямованість діяльності вчителя, його професійна компетентність, педагогічні здібності і педагогічна техніка. Для того, щоб учитель діяв творчо, він повинен мати певне внутрішнє оперття, певні властивості, риси, розвиток яких забезпечить професійний саморозвиток педагога, а через нього — і розвиток учня [там само].

У той же час, як засвідчує спеціальне опитування, проведене на базі Барського гуманітарно-педагогічного коледжу ім. М. Грушевського, студенти недостатньо усвідомлюють необхідність оволодіння музично-ігровими технологіями і невпевнено оцінюють власну готовність до такої роботи в школі. Рефлексивна реакція більшості опитаних є достатньо млявою (з-поміж 256 респондентів лише чверть виявили повну готовність; 32 % зазначили часткову готовність; 34 % не змогли себе оцінити).

Необхідною школою педагогічної майстерності в контексті оволодіння ігровими технологіями можуть стати заняття з методики виховної роботи, де студенти вчаться алгоритмів організації ігрових ситуацій на музичному матеріалі. Вони усвідомлюють, що принципова особливість керування музично-ігровою діяльністю — це турбота вчителя про виникнення і збереження інтересу дітей упродовж усієї гри. Тому, організовуючи гру, студенти вчаться дбати про змістовність та емоційну насиченість усіх її етапів, підказуючи дітям цікаві прийоми і засоби ігрового спілкування (жест, міміка, інтригуючий тембр голосу, незвичні імена, несподіване продовження ігрових сюжетів, нові ролі відомих персонажів тощо). За рекомендаціями О. Савченко, майбутні вчителі початкових класів вчаться забезпечувати під час моделювання музичних ігор такі педагогічні умови:

- вплив на емоційну та мотиваційно-пізнавальну сфери дітей, розширення їхніх уявлень про особливості і способи художньої діяльності;
- підготовка учнів до виконання нових способів художньо-естетичних дій;
- залучення дітей до спільного створення або вдосконалення матеріальних атрибутів гри;
- сприйняття школярами необхідності дотримання правил гри, мотивування і заохочення самоконтролю та саморегуляції ігрових дій [7, с. 85–86].

Корисними стануть і педагогічні творчі ігри, системним компонентом методики організації і проведення яких є моделювання: передбачення педагогом моделі гри у власному уявленні: сценарію, ролей, виховних завдань [3] (наприклад: «Ми — організатори дитячого свята»; «Шкільна вікторина»; «Подорожуємо у часі і просторі»). У процесі квазіпрофесійної діяльності студенти набувають необхідних навичок організації музично-ігрової діяльності дітей.

Одним із шляхів фахової підготовки майбутнього вчителя початкової школи може стати розвиток у студентів методичної вправності щодо організації музично-ігрової діяльності учнів на основі інтегрованого підходу до навчальної роботи у школі першого ступеня. Спеціальні дослідження, а також педагогічна практика засвідчили, що застосування ігрових форм навчання і виховання сприяє гуманізації педагогічної взаємодії, збагачує її змістовними позитивними емоціями, нейтралізує протидію двох важливих важелів розвитку дитячої особистості — «хочу» і «треба», викликає пізнавальний інтерес (Н. Бібік, Н. Підгорна, І. Школьна та ін.) [7, с. 84–85]. Сучасному вчителю початкових класів треба вміти захопити школяра навчанням, створювати ситуацію вибору, змагання, передбачати у змісті уроку емоціогенний матеріал. Тому вивчення методик викладання окремих шкільних предметів у початковій школі повинно послідовно готувати студентів до органічного поєднання ігрової діяльності з навчальною. Ми згодні з позицією дослідників у тому, що сучасний учитель початкових класів має вільно орієнтуватися в розмаїтті музично-ігрових форм навчально-виховної роботи з молодшими школярами. У процесі професійної підготовки він повинен опанувати організаційно-методичні алгоритми щодо введення музичних ігор в урочну та позакласну роботу з учнями, оскільки кожна музична гра володіє

неабияким дидактичним і розвивально-виховним потенціалом [5, с. 8]. Доведено, що під впливом раціонально організованої ігрової діяльності позитивні зміни дитячої особистості відбуваються ефективніше [4, с. 12].

Інтегрований підхід до навчальної діяльності молодших школярів передбачає наскрізне вплетення музичної гри в хід уроків з усіх дисциплін початкової школи. Зокрема, у процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів методисти БГПК ім. М. Грушевського навчають студентів різних прийомів використання музичних ігор на уроках. Так, у процесі педагогічної практики на уроках мови і читання студенти успішно використовують пісню-гру «Чижику, чижику...» (Чижику, чижику, пташечко маленька, / Чи ти бачив, чи ти чув, як у полі сіють мак?). Діти рухами показують, як сіють мак, як він росте, цвіте, приспівуючи (Ось так-так, ось так-так, так у полі сіють мак). На уроці мови за допомогою пісні-гри можна визначати звертання, а також питальні речення.

На уроках читання деякі поетичні твори діти з допомогою студентів-практикантів інсценізують під супровід музики: спеціально дібрані мелодії супроводжують, наприклад, вивчення віршів П. Тичини «Хор лісових дзвіночків», «Гаї шумлять» — діти дзеленькають у дзвоники, передають голосом шепіт трав, шум гаїв тощо. Висока мелодійність віршів дає можливість застосувати ігровий підхід і провести паралель між їх милозвучністю та музикою.

На заняттях із методики викладання початкового курсу математики студенти знайомляться з методикою проведення дидактичних ігор (у тому числі на музичному матеріалі). Так, на уроках математики в першому класі майбутні вчителі успішно використовують музичні ігри з «Весняночки» Василя Верховинця («Я коза-дереза», «Іваночку, покинь схованочку», «Ой де ж ти була?», «Павук сірий» тощо). Такі ігри використовують для вправлення у лічбі від 1 до 10, що сприяє міцнішому засвоєнню матеріалу. Пісня-гра дає змогу активізувати інертних дітей і забезпечити емоційно позитивне тло уроку.

Врешті, не менш важливим шляхом фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів має стати креативний підхід до організації позааудиторної роботи зі студентами на музично-ігровій основі. Важливу роль у формуванні практичних професійних умінь і навичок відіграє професійно орієнтована післяурочна діяльність студентів. Саме вона дає можливість реалізувати креативно-імпровізаційну основу фахового становлення майбутнього педагога. За умови використання виховного потенціалу педагогічної імпровізації музично-ігрова діяльність надає можливість кожному студенту заглибитись у світ мистецтва. У цьому зв'язку виключного значення набувають діалогічна свідомість вчителя, його імпровізаційні вміння, навички, знання у галузі імпровізаційної діяльності. Ці новоутворення є підґрунтям педагогічного керівництва формуванням особистості молодших школярів засобами музично-ігрової діяльності.

Так, традиційними у БГПК ім. М. Грушевського стали конкурси ігрової майстерності, що проводяться у формі змагання між академічними групами педагогічного відділення. Однією з основних вимог конкурсу є розробка і презентація ігор-подорожей («У світ музичних професій», «Музичною стежкою по Вінниччині»), музичних ігор-вікторин («Вгадай мелодію», «Музична Мультляндія», «Пісні з бабусиної скрині»), музичних свят («Свято дитячої пісні», «Мамина пісня», «Музика Новорічних свят») тощо.

Щорічно у ході педагогічних КВК студенти активно готуються до представлення казок-опер «Коза-Дереза», «Пан Коцький», «Котик і Півник», «Колобок»; беруть участь у конкурсах дитячих пісень, народного танцю, хороводу тощо.

Перед проведенням літньої педагогічної практики викладачами педагогічних дисциплін щороку проводиться тижневий табірний збір зі студентами 3 курсу усіх спеціальностей на базі літнього оздоровчого табору «Фортуна». Метою такої діяльності є оптимізація підготовки майбутніх учителів до роботи з дітьми у літніх оздоровчих таборах з максимальним використанням музично-ігрової діяльності (свята «У світі музичної казки», «Музично-екологічна стежина», «Веселі музичні старти», «Свято Івана Купала» та ін.).

Таким чином, майбутній учитель початкової школи зобов'язаний знати, поважати і любити дитячу гру. Адже вона стає тим чарівним містком, по якому діти легко, без душевних травм переходять зі світу дошкільного дитинства у світ шкільного життя. І саме вчитель початкових класів не має права зневажати гру, оскільки зазначений вид діяльності — це також «школа» життя, у якій дитина вчиться сприймати й оцінювати навколишній світ, правильно позиціонувати себе в ньому [2, с. 6]. Музичні ж ігри, завдяки своїй емоціогенній природі, є абсолютно незамінним фактором навчання, виховання і розвитку молодших школярів. Завчасно підготуватися до грамотної їх організації — обов'язкова умова успішної професійної діяльності педагога школи першого ступеня. Тому одним із перспективних напрямів дослідження вважаємо розробку технології формування у майбутніх учителів початкової школи готовності до організації музично-ігрової діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Верховинець В. М. Весняночка / В. М. Верховинець. — К.: Музична Україна, 1989. — 343 с.
2. Її величність гра: Теорія і методика організації дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: збірник статей / за ред. Г. С. Тарасенко. — Вінниця: ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2009. — 322 с.
3. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання: навч. посіб. / С. Г. Карпенчук. — 2-ге вид., допов. і переробл. — К.: Вища школа, 2005. — 343 с.
4. Кудикіна Н. В. Ігрова діяльність молодших школярів у позааурочному навчально-виховному процесі / Н. В. Кудикіна. — К.: КМПУ, 2003. — 272 с.
5. Нестерович Б. І. Організація музично-виховної роботи з молодшими школярами в контексті компетентнісного підходу до педагогічної практики майбутніх учителів початкових класів / Б. І. Нестерович. — Вінниця: ВДПУ, 2008. — 61 с.
6. Педагогічна майстерність: підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; за ред. І. А. Зязюна. — 2-ге вид., допов. і переробл. — К.: Вища школа, 2004. — 422 с.
7. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти / О. Я. Савченко. — 2-ге вид., доповн., переробл. — К.: Богданова А.М., 2009. — 226 с.
8. Сухомлинська О. В. Українська педагогіка в персоналіях ХХ століття / О. В. Сухомлинська: у 2-х кн. — К.: Либідь, 2005. — Кн. 2. — 550 с.
9. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв.: у 5-ти т. — К.: Радянська школа, 1976. — Т. 3. — С. 7–279.

УДК 378.14:37.036:373.3

Богдан НЕСТОРОВИЧ

МЕТОДИ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО МУЗИЧНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ

У статті презентовані специфічні методи музично-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів до виховної роботи у школі першого ступеня.

В статье представлены специфические методы музыкально-педагогической подготовки будущих учителей начальных классов к воспитательной работе в школе первой ступени.

In the article some specific methods of musical and pedagogical training of future junior school teachers to character-building work at primary school are presented.

Професійна підготовка вчителя початкової школи до виховної роботи потребує технологізації цього процесу на основі впровадження ефективних методів і форм роботи з належним організаційно-процесуальним забезпеченням. Якщо ж йдеться про підготовку вчителя початкових класів до оперування мистецьким матеріалом, то технологія його професійного становлення будується на засадах розуміння себе і мистецтва як суб'єктів художньо-педагогічного спілкування з учнями.

Дослідники виявляють значний інтерес до формування художньо-виховного потенціалу вчителя. Ця проблема вивчається у тісному взаємозв'язку з педагогічною творчістю (В. Андрущенко, В. Вербець, Н. Гузій, В. Загвязинський, І. Зязюн, Н. Кічук,